

DOI 10.26886/2414-634X.6(50)2021.4

UDC 373.24

## FORMATION OF ENVIRONMENTAL WORLDVIEW IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Lyudmyla Volkova, Student

<https://orcid.org/0000-0003-1635-0657>

e-mail: [lyudochkav@ukr.net](mailto:lyudochkav@ukr.net)

M. P. Drahomanov National pedagogical university, Ukraine, Kiev

*Generalization of theoretical bases of ecological education of preschool children and substantiation of necessity of ecological education as an integral part of educational process. Study of the peculiarities of the formation of environmental worldview in children of older preschool age. The levels of development of ecological upbringing in preschool children were theoretically substantiated. The pedagogical conditions of formation of nature protection worldview at children of senior preschool age the course of ecological education are theoretically substantiated.*

*Key words: environmental education, ecological culture, environmental education, preschooler, subject-spatial environment, preschool education institution.*

*студентка, Волкова Л. С. Формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку у процесі екологічного виховання/ Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Україна, Київ.*

*Узагальнення теоретичних засад екологічної освіти дітей дошкільного віку та обґрунтування необхідності екологічної освіти як невід'ємної складової навчального процесу. Вивчення особливостей формування екологічного світогляду у дітей старшого дошкільного віку. Теоретично обґрунтовано рівні розвитку екологічного виховання у дітей дошкільного віку. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку в ході екологічної освіти.*

*Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, екологічне виховання, дошкільник, предметно-просторове середовище, заклад дошкільної освіти.*

**Вступ.** В даний час, на тлі економічної кризи, екологічні проблеми залишаються не менше актуальними, особливо в сучасному суспільстві, коли цьому приділяється таку пильну увагу. Проблеми екології досить часто висвітлюються в засобах масової інформації: по телебаченню, радіо, в мережі інтернет. Розробляються програми по збереженню навколишнього середовища. Згубне ставлення до

природи, таке як: забруднення водойм, полів, забруднення і вирубка лісів, порушення балансу екосистеми - носить повсюдний характер і загрожує в майбутньому великими екологічними проблемами для всього людства .

Щоб уникнути екологічних проблем, споживацького ставлення до природних ресурсів, ми повинні на ступені дошкільної освіти дати дитині чіткі орієнтири: знання і зразок правильного ставлення до природі, розуміння того, що ми є частиною цього світу, а не його господарем. У сукупності - це послужить формуванням екологічної культури дошкільнят.

Дуже важливо розуміти всю важливість взаємин в системі «Людина - природа», так як від цього залежить подальше існування і вдосконалення людства. Гармонійні стосунки «Людина - природа» будуть розвиватися тільки в системі, коли в процесі формування екологічної культури включені і сім'я, і дошкільний навчальний заклад.

Незважаючи на те, що необхідність виховання екологічної культури виникла давно, як обов'язковий предмет в дошкільному вихованні його вели порівняно недавно.

Аналізуючи літературу з даного питання, можна помітити, що два поняття «екологічне виховання» і «екологічна культура» дуже часто межують одна з одною, вживаються як синоніми або одне явище розглядається як наслідок іншого. Однак, слід зазначити, що екологічна культура являє собою певну мету, а саме, показник сформованості екологічної свідомості особистості, який спирається на безпосередній досвід попередніх поколінь.

Дошкільний вік є найбільш сенситивним для формування екологічно грамотної особистості, так як саме цей період дитинства характеризується становленням основ особистісної культури, що відповідає вимогам сучасного суспільства і основним цілям екологічного виховання підростаючого покоління. З огляду на всю важливість дошкільного віку для виховання і розвитку дітей, одна з пріоритетних завдань в галузі екологічного виховання дошкільнят полягає в тому, щоб закласти перші уявлення і знання про навколишній світ, про взаємозв'язок всього живого на Землі, про вплив людини на природу.

Формування екологічної культури - це розвиток гуманного ставлення до природи, здатність сприймати і відчувати її красу, вміння дбайливо ставитися до всіх природних компонентів.

Екологічні проблеми - це не тільки результат забруднення довкілля «плодами» господарської діяльності, а й наслідки дефіциту екологічної свідомості. Формування екологічної свідомості, екологічної культури - процес, який триває протягом усього життя людини. Формування екологічної культури - одне з важливих напрямків всебічного розвитку особистості дошкільника.

Сучасні проблеми взаємин людини з навколишнім середовищем можуть бути вирішені тільки за умови формування ексцентричного світогляду, в основі якого лежить суб'єктивне ставлення до природи. Формування суб'єктивного ставлення до природи необхідно починати якомога раніше, в дошкільному віці. Саме в цей період закладаються основи світогляду людини, формується його ставлення до навколишнього світу. Дошкільний вік найбільш сприятливий для екологічної освіти. Це обумовлено трьома головними особливостями цього віку: психологічної включеності в світ природи, сприйняттям природних об'єктів як повноправних суб'єктів, прагненням до непрагматичної взаємодії зі світом природи. Відсутність у дітей знань про природу призводить до формування у них неправильних уявлень, що часто спричиняють недоброзичливе ставлення дітей до тварин, знищення корисних комах, грибів, рослин.

Актуальність проблемою є пошук педагогічних умов, при яких процес екологічної освіти дошкільнят і формування суб'єктивного ставлення до природи буде ефективним.

Одним з таких умов є створення розвивального предметно-просторового середовища. Розвиваюча предметно-просторове середовище є важливим фактором розвитку дітей дошкільного віку.

У науковій літературі проблема екологічного виховання та організації розвиваючої предметно-просторового середовища в дитячому садку розроблялася рядом відомих психологів і педагогів (О.В. Артамонова, Т.Н. Доронова, Л.М. Кларін, В. І. Логінова, С.Л. Новосьолова, Г.Н. Пантелєєв, Л.Н. Пантелєєва, Л.А. Парамонова, В. А. Петровський, Л.А. Смивіна, Л.П. Стрелкова).

Наступним умовою формування суб'єктивного ставлення до природи є використання комплексу форм і методів екологічного освіти дошкільнят. В сучасних умовах необхідно використовувати різні види ігор, методи моделювання, спостереження, метод проектів, причому не тільки в процесі безпосередньо освітньої діяльності, а й на екскурсіях, святах, а також в режимних моментах.

Таким чином, в процесі екологічного виховання важливе створення педагогічних умов, які сприятимуть формуванню суб'єктивного ставлення до природи у дітей дошкільного віку.

Актуальність дослідження пояснюється тим, що саме дошкільний вік є сенситивним для формування екологічної культури та природоохоронної свідомості.

Мета даної роботи є узагальнення теоретичних основ екологічного виховання дошкільників та обґрунтування необхідності екологічного виховання як невід'ємної частини освітньо-виховного процесу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну і методичну літературу з проблеми формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку у процесі екологічного виховання .
2. Вивчити особливості формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку.
3. Теоретично обґрунтувати рівні розвитку екологічної вихованості у дітей дошкільного віку.
4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку у процесі екологічного виховання
5. Проаналізувати поняття екологічної технології навчання дітей старшого дошкільного віку.
6. Проаналізувати технологію організації спостережень як джерела пізнання навколишнього світу.

Об'єкт дослідження - екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет - педагогічні умови формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку в процесі екологічного виховання.

Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань використовувалися наступні методи дослідження: бібліографічний (вивчення наукової літератури з проблеми дослідження), емпіричний (спостереження), теоретичний (аналіз, синтез, класифікація).

Екологічні проблеми, що посилилися на сучасному етапі розвитку цивілізації та технократичний напрямок розвитку суспільства зумовили необхідність розробки і впровадження в різні галузі життя системи екологічної освіти, в тому числі в систему освіти, починаючи з етапу дошкільного дитинства.

У науковій літературі проблема екологічного виховання і екологічної освіти підростаючого покоління стала розроблятися в роботах багатьох вчених - Н.С. Глазачева, І.Д. Зверєва, В.А. Ігнатової, Б.Т. Лихачова, П.Г. Саморукова, І.Т. Суравегіної і інших.

Так, наприклад, І.Д. Зверєв вважає, що екологічна освіта є безперервним процесом, що включає три аспекти - навчання, виховання і розвиток особистості, орієнтовані на формування не тільки екологічних уявлень, а й ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, спрямованих на відповідальне і свідоме ставлення до навколишньому середовища.

Екологічне навчання - це важливий аспект екологічної освіти, завдяки йому діти опановують певними знаннями та вміннями, у них формуються екологічні уявлення про живу і неживу природу, про зв'язки і взаємини, про вплив діяльності людини на навколишнє

середовище. Але екологічне навчання повинно здійснюватися в тісному зв'язку з екологічним вихованням.

У дошкільній педагогіці екологічне виховання дітей розуміється як процес формування позитивного ставлення до природи, формування екологічної свідомості і світогляду екоцентричного типу.

Третя складова екологічної освіти - екологічний розвиток. Під екологічним розвитком розуміється, на думку Л.І. Максимової, становлення особистості дитини під впливом навколишнього природно-соціального середовища, формування екологічної культури особистості.

Три компонента екологічної освіти - навчання, виховання і розвиток - спрямовані на формування екологічного світогляду - системи поглядів, уявлень про світ і місце в цьому світі людини, відносин особистості до навколишньої дійсності і до самого себе як частині цієї дійсності.

У науковій літературі проблеми формування екологічного світогляду особистості присвячені дослідження С.Д. Дерябо, В.А. Ігнатевої, С.Б. Ігнатова, Н.Є. Пермькова, Т.Ф. Столярова, Л.Г. Титаренко, В.А. Ясвіна та інших.

У роботах цих вчених підкреслюється, що система «людина - суспільство - природа» лежить в основі екологічного світогляду екоцентричного типу. Екологічний світогляд має формуватися в рамках екоцентричного підходу. Екологічний світогляд має ґрунтуватися не на протиставленні природи і людини. Н.Є. Пермькова в своїх дослідженнях основний акцент робить на тому, щоб розглядати природу як партнера у взаємодії з людиною і соціумом.

Найбільш повно проблема формування екоцентричного світогляду розроблена в роботах С.Д. Дерябо і В.А. Ясвіна. В їх дослідженнях детально розглядаються два різних підходи до природи - антропоцентристський і екоцентричний.

Антропоцентричний підхід - це усвідомлення найвищої цінності людини та взаємодії її з природою, що обмежується тактикою споживання для задоволення потреб людини.

При екоцентричному світогляді, навпаки, найвищою цінністю є гармонійний розвиток природи і людини, їх взаємодії та партнерства.

Таким чином, аналіз наукової літератури показав, що одним з найважливіших напрямків сучасної освіти, викликаній важкою екологічною ситуацією в сучасному світі, є екологічне навчання, виховання і розвиток, тобто екологічна освіта. Метою екологічної освіти на сучасному етапі є формування екоцентричного світогляду. В основі екоцентричного світогляду лежить формування не тільки екологічних уявлень про природу, її закони та про місце людини в природі, а й розуміння жити за законами природи, відповідально ставитися до навколишнього середовища.



У дослідженнях з проблеми екологічної освіти вивчається і розкривається такий тип відносини, як ставлення до природи. Це роботи С.Д. Дерябо, А.І. Захлебного, І.Д. Зверєва, І.Т. Суравегіної, В.А. Ясвіна і інших. Спільними для цих авторів є розуміння того, що в сучасному світі необхідно змінювати ставлення людини до природи, оскільки людина не є головною цінністю навколишньої дійсності, а частиною природи.

Головною характеристикою суб'єкта є діяльність, яка лежить в основі формування і розвитку особистості. Як зазначає Б.Г. Ананьєв, «збіг особистості і суб'єкта характерні навіть при максимальному зближенні їх властивостей, так як суб'єкт характеризується сукупністю діяльностей і ступенем їх продуктивності, а особистість - сукупністю суспільних відносин».

На думку О.А. Ліненко, суб'єктивне ставлення до природи ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті природи, на сформованій системі екологічної свідомості та самосвідомості.

Найбільш докладно проблема суб'єктивного ставлення до природи розглянута С.Д. Дерябо. Автором відзначається, що в найзагальнішому вигляді під суб'єктом розуміється «активність, діяльність і дієвий початок». Суб'єктивне ставлення до природних об'єктів може проявлятися з різною силою. С.Д. Дерябо зазначає, що існує ряд параметрів, з допомогою яких воно може бути охарактеризоване: широта, інтенсивність, усвідомленість. Також є параметри другого порядку: емоційність, узагальненість, домінантність, когерентність, принциповість, свідомість. Особливе місце займають параметри стійкості і модальності.

У структурі інтенсивності суб'єктивного ставлення до природи С.Д. Дерябо виділені чотири компоненти:

- когнітивний компонент це естетичне освоєння об'єктів природи, чуйності на їх вітальні прояви і етичне освоєння;
- перцептивно-афективний компонент характеризує рівень - рівень змін в мотивації і спрямованості пізнавальної активності, пов'язаної з природою, які проявляються в готовності і прагненні отримувати, шукати і переробляти інформацію про об'єкти природи;
- практичний компонент - рівень готовності і прагнення до практичної взаємодії з об'єктами природи, освоювати необхідні для цього технології;
- поступочний компонент - рівень активності особистості, спрямованої на зміну її оточення відповідно до свого суб'єктивним ставленням до природи, причому ця активність може бути спрямована як безпосередньо на самі природні об'єкти, так і на інших людей, при взаємодії з ними.

В роботі А.В. Коросова, Т.Б. Баскової була обґрунтована принципово важлива теза про те, що ключовим у вивченні процесу формування

суб'єктивного ставлення до природи у дітей є вивчення їх практичної діяльності: яка діяльність дітей, таке і їх ставлення до природи.

Таким чином, під суб'єктивним ставленням до природи як основи екоцентричного світогляду будемо розуміти суб'єктивно забарвлене відображення особистістю взаємозв'язків своїх потреб з об'єктами і явищами природи, що є чинником, що обумовлює поведінку.

Розвиток суб'єктності в дитячому віці необхідно розуміти насамперед як здатність дошкільника займати і проявляти активну позицію в різних видах діяльності: самостійно ставити і коригувати цілі, усвідомлювати мотиви власної діяльності, робити спроби самостійно вибудовувати дії і оцінювати їх.

Інтенсивний розвиток в дошкільному дитинстві наочно-образного мислення переводить рішення практичних завдань в план уявлень.

Образне відображення дійсності пов'язано з ускладненням образів самих предметів, збагачених новими властивостями в результаті практичної і інтелектуальної діяльності; появою можливості оперувати наявними уявленнями або подумки встановлювати зв'язки з іншими об'єктами. Система знань про природу, побудована на різних аспектах взаємозв'язку людини, рослин і тварин із зовнішнім середовищем і таким чином є екологічною по своїй суті, забезпечує освітню основу в формуванні екологічної культури у дітей дошкільного віку.

Безпосереднє спілкування з природою має одну дуже важливу перевагу - насичення емоційного сприйняття дитини новими яскравими враженнями.

У роботах сучасних дослідників ( Н.Ф. Виноградова, Н.Н. Кондратьєва, С. Ніколаєва, Н.А. Рижова ін.) наголошується на важливості розвитку у дітей дошкільного віку емоційно-позитивного відгуку на об'єкти і явища природи як основи формування пізнавального інтересу, усвідомленості поведінки і бажання знову вступати у взаємодію з природним оточенням.

У концепції екологічної освіти С.Н.Ніколаєвої в ЗДО вказується, що формування основ екологічної культури як якості особистості включає:

- формування знань і ставлення до природи, її єдності, значенням для життя людини, взаємодія в системі людина - природа - суспільство;
- формування інтелектуальних і практичних умінь засобами ігор;
- виховання ціннісних орієнтацій екологічного характеру;
- формування мотивів, потреб, звичок доцільної поведінки і діяльності, здатності моральних суджень, в тому числі і в ході ігрової діяльності;
- участь в активній практичній діяльності з охорони навколишнього середовища.

Пріоритетним завданням виховання дитини є вироблення правильного ставлення до навколишньої дійсності, формування позитивного ставлення до неї.

Дослідження М.М. Кондратьєвої направлено на формування у дітей старшого дошкільного віку системи знань про живий організм, що може стати основою і важливою умовою дбайливого і турботливого ставлення до рослин і тварин як живих істот.

І.А. Комарова розглядає усвідомлено правильне ставлення дошкільнят до природи як сукупність знань і активних проявів дитини до неї: інтересу до явищ природи, бажання практично зберегти все живе, підтримати або створити для нього потрібні умови; розуміння і співчуття тим, хто відчуває дефіцит будь-яких умов. На її думку, поняття усвідомлено правильного ставлення до природи у дошкільнят включає в себе три компоненти:

- емоційно-естетичний (вміння помічати красу навколишнього природи);
- інтелектуально-пізнавальний (прояв інтересу до природних об'єктів);
- морально-дієвий (прояв співпереживання і готовність надати допомогу об'єктам природи у важкий для них період) .

Усвідомлене ставлення до природи - це таке ставлення, при якому суб'єкт усвідомлює об'єктивні підстави; свої обов'язки; свою відповідальність. Дошкільнята повинні знати про шкоду, яку може заподіяти радіація живим організмам, в тому числі людині; мати уявлення про основні правила ведення господарства, догляду за житлом, дотримання правил особистої гігієни; бути знайомим з правилами поведінки на природі в умовах радіаційного ризику з метою забезпечення безпечної життєдіяльності дитини.

Суб'єктивне ставлення до природи у дітей дошкільного віку - це суб'єктивно забарвлене відображення взаємозв'язків своїх потреб з об'єктами і явищами природи, що є фактором, що обумовлює поведінку. Суб'єктивне ставлення до природи дошкільнят характеризується цілою низкою параметрів: модальність, стійкість, широта, інтенсивність, усвідомленість, емоційність, домінантність, узагальненість, когерентність, принциповість і свідомість.

У педагогіці ієрархічний розподіл рівнів зазвичай проводиться за ціннісною ознакою: вищим вважається рівень, найбільше відповідний цілям суспільства.

При виділенні рівнів екологічної вихованості використовується також структурно-функціональна ознака, що виявляється в тому, що при переході на новий рівень екологічна вихованість змінює свою структуру і функції.

Перехід екологічної вихованості на більш високий рівень означає не зникнення інтеграційних властивостей попереднього рівня, а перетворення їх в більш досконалі.

Беручи до уваги зазначені методологічні ідеї, можна зробити наступний висновок: чим вище рівень розвитку екологічної вихованості,



тим багатші, більш досконалі внутрішні і зовнішні зв'язки між компонентами екологічної вихованості дошкільника.

Розглянемо сутність кожного рівня екологічної вихованості. Показники рівнів екологічної вихованості пов'язуємо з основними сферами особистості: когнітивної, емоційно-вольової, мотиваційної, предметно-практичної.

Таблиця 1

**Показники екологічної вихованості в основних сферах особистості**

Сфери особистості	Ознаки екологічної вихованості
Когнітивна	Розвинені пізнавальні вміння, елементарна система знань про єдність людини і природи, цінності всього живого, різноманіття живого і його зв'язку з середовищем проживання: обсяг, глибина, усвідомленість і дієвість.
Емоційно – вольова	Емоційна чуйність, здатність до співпереживання, радість при зустрічі з природою, інтерес до неї. Здатність до вольового прагнення, утримування мети: твердість, самостійність, принциповість у відстоюванні екологічних цінностей.
Мотиваційна	Усвідомленість мотивів, потреб і цілей, спрямованих на дотримання екологічних норм.
Предметно-практична	Сформованість системи навичок і умінь в здійсненні практичної діяльності по догляду за живими організмами.

Таблиця 2

**Характеристика рівнів екологічної вихованості в когнітивній сфері**

Рівні	Когнітивна сфера
Низький	Уявлення дошкільнят про природні об'єкти і їх істотних ознаках поверхневі, часто неадекватні.
Середній	У дітей склалися деякі істотні уявлення про живе. До живому відносять переважно тварин. У конкретних тварин і рослин виділяють окремі ознаки живого (у тварин - в основному рух, харчування; у рослин - зростання). Уявлення про норми ставлення до живого стають більш диференційованими.
Високий	У дітей сформований широке коло уявлень про природу. Знають основні ознаки живого, встановлюють зв'язки між станом живих істот,

	середовищем проживання і відповідністю умов потребам. Володіють предметними поняттями (рослини, комахи, звірі, риби, місце існування, сезонні зміни тощо.).
--	---

Таблиця 3

**Характеристика рівнів екологічної вихованості в емоційно-вольовій сфері**

Рівні	Емоційно-вольова сфера
Низький	Для дітей характерно нестійке ставлення до тварин і рослин без вираженої позитивної спрямованості. Ставлення ситуативно. Поряд з окремими позитивними діями можуть проявляти до об'єктів недбалість і навіть агресивність. При цьому діють несвідомо, механічно, подразжительно. Характерно неприязне і навіть негативне ставлення до зовні непривабливим живим організмам. Відсутність інтересу і прагнення до взаємодії з живими організмами.
Середній	Діти в цілому проявляють до природи позитивне ставлення виборчої спрямованості. Дбають про привабливих для них живих об'єктів. До проявів негативного ставлення до природи іншими дітьми частіше пасивні. Із задоволенням, з власної ініціативи спілкуються переважно зі знайомими і приємними тваринами і рослинами, цікавляться проявами їх життя та станом
Високий	Для дітей характерна виражена позитивна спрямованість ставлення до природи. У їх поведінці практично не спостерігається негативних проявів. Нетерпимо відносяться до інших дітей і дорослих в разі порушення ними правил спілкування з природою. Чи готові надати допомогу в разі потреби. Із задоволенням, з власної ініціативи спілкуються з живими організмами. Має місце емоційний відгук, прояв естетичних переживань у процесі спілкування з природою

Таблиця 4

**Характеристика рівнів екологічної вихованості  
в мотиваційній сфері**

Рівні	Мотиваційна сфера
Низький	Мотивують необхідність дбайливого ставлення до природним об'єктам боязню покарання або не можуть пояснити, стверджуючи, що «так треба». Чи не виконують правила гуманного взаємодії з природою.
Середній	Діти мотивують необхідність дотримання правил поведінки з окремими цінностями природних об'єктів - практичною користю, красою, забезпеченням власної безпеки. Характерно розбіжність суджень дитини і його реального поведінки в природі безпеки. Характерно розбіжність суджень дитини і його реального поведінки в природі
Високий	Мотивом дбайливого ставлення до тварин і рослин у дітей виступає розуміння цінності життя, прагнення до вчинення добрих вчинків

Таблиця 5

**Характеристика рівнів екологічної вихованості в предметно-практичній сфері.**

Рівні	Предметно-практична сфера
Низький	Трудові процеси по догляду за живими організмами виконують несамотійно, якість праці низька.
Середній	Застосовують правила взаємодії з тваринами і рослинами при догляді за знайомими живими об'єктами. У дошкільнят сформовані деякі вміння догляду за живими організмами. Спрямованість праці по догляду за природними об'єктами до кінця не осмислена. Дітей захоплює процес виконання трудових дій, а не отримання якісного результату, важливого для життя
Високий	Діти володіють трудовими вміннями, досягаючи хороших результатів. Вміють створювати умови, близькі до природних. Підгодовують птахів восени і взимку, збирають для них насіння бур'янів.

У дослідженнях з проблеми екологічної освіти існує значна кількість підходів до визначення даного поняття. І.Д. Зверев вважає, що екологічна освіта є безперервним процесом, що включає три аспекти -

навчання, виховання і розвиток особистості, орієнтовані на формування не тільки екологічних уявлень, а й ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, спрямованих на відповідальне і свідоме ставлення до навколишнього середовища. Н.Н. Моїсєєв також вважає, що екологічна освіта - це синтез екологічного виховання, спрямованого на формування знань і умінь та екологічного виховання, спрямованого на формування особистості з високим рівнем екологічної культури.

Важливим аспектом екологічної освіти підростаючого покоління є формування такого ставлення до природі і до самого себе як до частини природи, яке має на увазі збереження навколишнього середовища та охорону природи.

Система знань про природу, побудована на різних аспектах взаємозв'язку людини, рослин і тварин із зовнішнім середовищем і таким чином є екологічною по своїй суті, забезпечує освітню основу в формуванні екологічної культури у дітей дошкільного віку.

На сьогоднішній день, кожен педагог та вихователь повинен мати поняття про екологічне виховання, незважаючи на те, в якій області він спеціалізується.

Для дошкільної педагогіки екологічне виховання - це новий напрямок, який з'явився на рубежі 80-х і 90-х років і в даний момент проходить етап становлення.

Мета екологічної освіти - формування суб'єктивного ставлення до природи, суб'єктивно забарвленого відображення особистістю взаємозв'язків своїх потреб з об'єктами і явищами природи, що є чинником, що обумовлює поведінку.

Формування суб'єктивного ставлення до природи необхідно починати в дошкільному віці. Формуючи у дошкільнят суб'єктивне ставлення до природи, необхідно звернути особливу увагу не тільки на засвоєння необхідної системи знань про дані об'єкти або явищах, а й на вміння правильно висловити власне ставлення через конкретні висловлювання, судження і дії, поєднуючи єдність почуттів, знань і діяльності.

Процес формування суб'єктивного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку буде ефективним, якщо будуть дотримані такі педагогічні умови: створення розвивального предметно-просторового середовища в ЗДО з пріоритетним орієнтацією на екологічну освіту дітей; організацію педагогічної роботи з дітьми з використанням різних форм і методів; організацію взаємодії з батьками з питань екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку.

Для розвитку суб'єктивного ставлення до природи необхідно створити екологічне середовище в ЗНД, до якої відносяться куточки природи, екологічні простору, кімната природи, зимовий сад, ділянка дитячого саду та інші компоненти. Екологічне середовище в дитячому саду - це, перш за все, конкретні тварини і рослини, які надовго

оселилися в установі і знаходяться під опікою колективу дорослих і дітей. До екологічному середовищі відносяться куточки природи, екологічні простору, кімната природи, зимовий сад, ділянка дитячого саду і ін.

До форм екологічної освіти дітей дошкільного віку можна віднести БОД, екскурсії, походи, прогулянки, екологічні дозвілля, розваги, свята, екологічні акції.

Серед різноманітних методів екологічної освіти найефективнішими вважаються наступні методи: словесні (бесіда, розповідь, художнє слово), наочні (спостереження, демонстрація, показ), практичні (досліди, вправа, моделювання, гра), метод проектів.

Проблема організації спільної діяльності педагога і батьків старшого дошкільного віку в процесі формування суб'єктивного ставлення до природи є однією з найважливіших задач дошкільного освіти. Батьки в даний час розуміються як партнер і активний суб'єкт освітнього процесу в дошкільній освітній організації, що якісно змінює умови взаємодії вихователів і сім'ї. Для того, щоб батьки на практиці були активними учасниками в процесі взаємодії з ЗДО необхідно використовувати не тільки традиційні форми роботи з батьками, але і активні, інтерактивні форми (сімейний клуб, дискусія, інтерактивні ігри, проектна діяльність, інтерактивне взаємодія за допомогою ІКТ).

Процес формування суб'єктивного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку буде ефективним, якщо будуть дотримані такі педагогічні умови:

- створення розвивального предметно-просторового середовища в ЗДО з пріоритетною орієнтацією на екологічну освіту дітей;
- організація педагогічної роботи з дітьми з використанням різних форм і методів;
- організація взаємодії з батьками з питань екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку.

До форм екологічного виховання дітей дошкільного віку можна віднести БОД, екскурсії, походи, прогулянки, екологічні дозвілля, розваги, свята, екологічні акції.

Екскурсія - це форма організації навчально-виховного процесу, яка дозволяє проводити спостереження, а також безпосередньо вивчати різні предмети, явища і процеси в природних або штучно створених умовах.

Для формування ставлення дітей до природи використовуються такі форми роботи, як екологічні дозвілля, свята і розваги. Їх головна роль - це вплив на емоційну сферу особистості дитини. На почуття дітей впливає барвисте художнє оформлення свята, музичний супровід, художнє слово, костюми персонажів.

Провідною формою організації навчання вихованців ЗДО є безпосередньо освітня діяльність. Безпосередньо освітня діяльність



реалізується через організацію різних видів дитячої діяльності. В екологічній освіті дітей БОД виконує абсолютно певну і дуже важливу функцію: чуттєві уявлення дітей, одержувані повсякденно, можуть бути якісно перетворені, розширені, поглиблені, об'єднані, систематизовані. Існують наступні типи БОД екологічного спрямування, які відрізняються один від одного дидактичними завданнями, логікою побудови, ходом організації і проведення:

- БОД первинно-ознайомлювального типу присвячена ознайомленню дітей з видами тварин, рослин, умовами їх життя і проживання, які не представлені в найближчому природному оточенні і не можуть бути пізнані через спостереження.
- БОД поглиблено-пізнавального типу спрямована на виявлення та показ дітям зв'язку між рослинами, тваринами і зовнішнім середовищем, в якій вони потребують.
- БОД узагальнюючого типу має на меті виділити ряд значимих ознак для групи знайомих об'єктів і на їх основі формує узагальнене уявлення.
- БОД комплексного типу в рамках однієї теми вирішує різні завдання розвитку дітей і будуються на різних видах діяльності.

Серед різноманітних методів навчання і виховання в процесі БОД найбільш ефективними вважаються такі методи: словесні (бесіда, розповідь, художнє слово), наочні (спостереження, демонстрація, показ), практичні (досліди, вправа, моделювання, гра).

Основним методом ознайомлення дітей з природою є спостереження. У процесі спостереження формується важливе особистісне якість, як спостережливість.

До методів екологічної освіти дошкільнят також відноситься гра. Багато вчених відзначають важливу роль навчальних ігор, які дозволяють педагогу розширювати практичний досвід дитини, закріплювати його знання про навколишній світ (А.С. Макаренко, Р.І. Жуковська, Д.В. Менджерицкая, Є.І. Тихеева).

Дослідження З.В.М. Ніколаєвої показали, що оптимальна форма використання гри в процесі ознайомлення дошкільників з природою - це ігрові навчальні ситуації (ІНС), які створюються педагогом для вирішення конкретних освітньо-виховних завдань на екологічних заняттях і різних заходах повсякденному житті.

С.Н. Миколаєва виділяє три типи ІНС: ІНС з іграшками-аналогами, ІНС з літературними персонажами, ІНС-подорожі. Також в процесі екологічної освіти дошкільнят використовується метод моделювання.

Моделювання - наглядно практичний прийом, що включає в себе створення моделей і використання їх з метою формування екологічних уявлень у дошкільників. Будь-календар природи має велике значення для екологічного виховання дітей з двох точок зору: спочатку

відбувається його створення, потім - використання в навчальному або в виховному процесі.

Ефективною формою роботи в процесі БОД є метод проектів. Суть методу проектів - стимулювати інтерес дітей до певних проблем, що передбачає володіння певною сумою знань, і через проектну діяльність, що передбачає рішення однієї або цілого ряду проблем, показати практичне застосування отриманих знань. Л. Леменг розробила методику екологічних проектів.

М.Ю. Максимова вважає, що робота по формуванню суб'єктивного ставлення до природи в процесі БОД повинна задіяти рефлексивний механізм - самоаналіз переживань і вчинків, спрямованих суб'єктом на світ природи.

В даному аспекті найбільший виховний потенціал має досвід спілкування дитини з мешканцями куточка природи, який проявляється через мимовільний інтерес, здивування, захоплення, жалість та ін.

Педагогічні технології в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку можуть бути успішно здійснені в умовах певної організації навчальної діяльності в дошкільному закладі.

На сучасному етапі існує велика різноманітність педагогічних технологій екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Кожна з них називає різні форми організації екологічного виховання. Педагогічні технології на сучасному етапі організації заняття є провідною в сукупності з роботою в повсякденному житті.

Відповідно до вимог, які нам диктує сучасне життя і які закладені в Законі «Про освіту», освітня установа зобов'язана: забезпечити індивідуалізацію для кожної дитини; забезпечити умови для самовизначення і самореалізації особистості; реалізувати право дитини на вільний вибір діяльності, думок і міркувань; пам'ятати, що дитина - активний учасник педагогічного процесу; залучати дітей до занять без психологічного примусу, спираючись на їх інтерес до змісту і форм діяльності, з огляду на їх соціальний досвід; забезпечити емоційно-особистісне і соціально-моральний розвиток дитини, зберегти і зміцнити здоров'я дітей.

Всі ці вимоги можна реалізувати лише за однієї умови - кардинально змінити організацію педагогічного процесу в ЗДО, шляхом вибору найбільш ефективних засобів навчання і виховання, що вимагає широкого впровадження педагогічних технологій, альтернативних форм і способів ведення освітньої діяльності.

У зв'язку з цим, педагоги дошкільних установ прагнуть знайти нові педагогічні технології, які дозволять знаходити найбільш ефективні шляхи, засоби вирішення поставлених завдань.

Це обумовлено тим, що педагогічні технології стає універсальним інструментом в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку

і дозволяють забезпечити її системність, ціле орієнтованість і результативність.

**Висновки.** Екологічна культура - це підсумок екологічної освіти, включає в себе знання основних законів природи, розуміння необхідності зважати на ці закони в своїй діяльності, вироблення почуття відповідального, гуманного ставлення до природи, до навколишнього світу.

Процес формування екологічної культури триває протягом усього життя людини, з придбанням нових знань, умінь, відносин. Екологічне виховання дітей дошкільного віку сьогодні - це цілеспрямований, організований, систематичний, послідовний, планомірний педагогічний процес формування системи екологічних знань, умінь, навичок, поглядів, переконань, моральних якостей, який забезпечує становлення і розвиток у особистості відповідального ставлення до природи як до універсальної цінності. Зміст екологічного виховання включає два аспекти: передачу екологічних знань і їх трансформацію в відношення.

Екологічна вихованість дошкільників виражається в знаннях про життя на землі, в землі, у воді, в повітрі; в знаннях про рослинність лісу, луки, саду, поля; в знаннях про птахів, домашніх і диких тварин, Червону книгу; в знаннях про природу рідного краю; в умінні пояснювати екологічні зв'язки в природі; в умінні доглядати за рослинами в куточку природи.

Показником ефективності екологічної вихованості можна назвати не тільки поведінку дітей і знання, але також і їх участь в поліпшенні природного оточення свого краю. Значну роль відіграє дорослий, який своїм власним прикладом і поведінкою до природи і навколишньому середовищу, який своїм ставленням до природи, а також своїм поведінкою здатний чинити сильний вплив на особистість дитини.

При аналізі психолого-педагогічної літератури, було виявлено, що починати формування екологічної культури необхідно в дошкільному віці за участю і під керівництвом дорослого. У ході дослідження по темі «Формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку у процесі екологічного виховання» виділено і описано особливості формування екологічної культури у дітей дошкільного віку.

У ході дослідження виявлено, проаналізовано і теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку в процесі екологічного виховання:

1. Проаналізовано психолого-педагогічну і методичну літературу з проблеми формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку у процесі екологічного виховання .
2. Вивчено особливості формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку.

3. Теоретично обґрунтовані рівні розвитку екологічної вихованості у дітей дошкільного віку.
4. Теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування природоохоронного світогляду у дітей старшого дошкільного віку у процесі екологічного виховання
5. Проаналізоване поняття екологічної технології навчання дітей старшого дошкільного віку.
6. Проаналізоване технологію організації спостережень як джерела пізнання навколишнього світу.

Знайомство з природою дітей дошкільного віку є найважливішим засобом формування екологічної культури.

Дуже важливо використовувати різноманітні форми, технології, методи і прийоми в роботі з дітьми, проводити їх при активній взаємодії з батьками і вихователями. Зробити ознайомлення з природою цікавою, творчою, пізнавальною діяльністю для дітей, більше використовувати практичних занять. І тоді через ознайомлення з природою ми виховаємо чуттєвих, добрих, уважних і турботливих людей, екологічно грамотну особистість.

У наш час проблема екологічного виховання вийшла на перший план, і їй приділяють все більше уваги. Чому ці проблеми стали актуальними? Причина в діяльності людини в природі, часто безграмотна, марнотратна, що веде до порушення екологічної рівноваги.

Кожен з тих, хто шкодить природі, колись був дитиною. Ось чому така велика роль дошкільних установ в екологічному вихованні дітей і цю роботу необхідно починати з раннього віку.

Важливо з раннього віку виховувати у дітей почуття непримирності до фактів безвідповідальної поведінки людей, наприклад не загашені багаттям, залишеному сміттю. Показниками рівня екологічного виховання є не тільки знання і поведінка дитини в природі, а й його участь в поліпшенні природного оточення.

Таким чином, виховання адекватного ставлення до природних об'єктів, турбота дорослих і дошкільнят про рослини і тваринам, створення і підтримання необхідних умов для всіх живих істот, що знаходяться в життєвому просторі дітей, є напрямком екологічного виховання дошкільника.

### ***Література:***

1. Кононко, О.Л. (2008). Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ, Світич, 430.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (1998). Київ, 47.
3. Борисова, З.Н. (1997). Виховання дошкільника в праці. Київ, 112.
4. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». (1994). Київ, 61.

5. Закон України «Про дошкільну освіту». (1998). Дошкільне виховання, № 9, 3-7.
6. Конституція України. (1996). Київ, УВА, 115.
7. Концепція дошкільного виховання в Україні (проект). (1993). Київ, Освіта, 6.
8. Лисенко, Н.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Навчальний посібник. (1994). Львів, Світ, 144.

**References:**

1. Kononko, O.L. (2008). Basic program of preschool child development «I am in the World». Kyiv, Svitich, 430.
2. Basic component of preschool education in Ukraine. (1998). Kyiv, 47.
3. Borisova, Z.N. (1997). Education of the preschooler in work. Kyiv, 112.
4. State National Program «Education. Ukraine of the XXI century». (1994). Kyiv, 61.
5. Law of Ukraine «On Preschool Education» (1998). Preschool Education, №9, 3-7.
6. Constitution of Ukraine. (1996). Kyiv, UVA, 115.
7. The concept of preschool education in Ukraine (project). (1993). Kyiv, Education, 6.
8. Lysenko, N. V. Ecological education of preschool children. Tutorial. (1994). Lviv, Svit, 144.

Citation: Lyudmyla Volkova (2021). FORMATION OF ENVIRONMENTAL WORLDVIEW IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 6(50). doi: 10.26886/2414-634X.6(50)2021.4

Copyright: Lyudmyla Volkova ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.